

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ
ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ****DIGITISATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS AS AN EFFECTIVE TOOL FOR
RECOVERY OF LOST MATERIALS OF CRIMINAL PROCEEDINGS**

**Волошанівська Т.В., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Інститут права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ**

Стаття присвячена комплексному аналізу проблематики цифровізації кримінального провадження в контексті відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. В умовах триваючої збройної агресії проти України, масової релокації правоохоронних органів, знищення інфраструктури та зберігання процесуальних документів, постає гостра потреба у створенні надійного механізму, здатного забезпечити збереження та оперативне відновлення доказової бази. Автором обґрунтовано, що цифрові технології відкривають нові можливості для мінімізації ризиків втрати матеріалів, а цифровізація кримінального провадження може стати одним із ключових елементів забезпечення стабільного функціонування системи кримінальної юстиції.

Розкрито, що втрата матеріалів кримінального провадження має не лише процесуальні, а й суттєві правозахисні наслідки, пов'язані з порушенням прав на захист, доступ до правосуддя та справедливий суд. Наголошено на наявності серйозних законодавчих прогалин, зокрема відсутності чіткого регламенту процедури відновлення матеріалів у мирний час. Проаналізовано положення ст. 615 та ст. 106-1 КПК України, а також функціональність новітніх цифрових інструментів, таких як підсистема «Слідчий протокол», що забезпечують збереження документів у електронному форматі.

У статті визначено переваги електронного документообігу – оперативність, доступність, уніфікованість, а також проблемні аспекти його реалізації: технічна обмеженість ресурсів, відсутність достатнього програмного забезпечення, відсутність резервного зберігання в географічно розподілених системах, що унеможливорює захист від втрати даних у разі пошкодження інфраструктури.

У підсумку доводиться, що запровадження електронного кримінального провадження має стати системним і всеохопним процесом, що передбачає нормативне врегулювання, технічну модернізацію органів досудового розслідування, розбудову хмарних архівів та захист цифрових доказів від фальсифікації. Такий підхід дозволить підвищити ефективність правозастосування, гарантувати доступ до правосуддя та забезпечити можливість швидкого та повноцінного відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження.

Ключові слова: відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, цифровізація, електронне кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, протокол, Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування, підсистема «Слідчий протокол».

The article is devoted to a comprehensive analysis of the issues of digitalization of criminal proceedings in the context of the restoration of lost materials of criminal proceedings. In the context of the ongoing armed aggression against Ukraine, the mass relocation of law enforcement agencies, the destruction of infrastructure and the storage of procedural documents, there is an urgent need to create a reliable mechanism capable of ensuring the preservation and prompt restoration of the evidentiary base.

The author substantiates that digital technologies open up new opportunities for minimizing the risks of loss of materials, and the digitalization of criminal proceedings can become one of the key elements of ensuring the stable functioning of the criminal justice system. It is revealed that the loss of criminal proceedings materials has not only procedural, but also significant human rights consequences associated with the violation of the rights to defense, access to justice and a fair trial.

The presence of serious legislative gaps is emphasized, in particular the lack of clear regulations on the procedure for restoring materials in peacetime. The provisions of Art. 615 and Art. 106-1 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, as well as the functionality of the latest digital tools, such as the "Investigation Protocol" subsystem, which ensure the preservation of documents in electronic format.

The article identifies the advantages of electronic document management - efficiency, accessibility, unification, as well as problematic aspects of its implementation: technical resource limitations, lack of sufficient software, lack of backup storage in geographically distributed systems, which makes it impossible to protect against data loss in the event of infrastructure damage.

As a result, it is proven that the introduction of electronic criminal proceedings should become a systemic and comprehensive process that involves regulatory regulation, technical modernization of pre-trial investigation bodies, development of cloud archives and protection of digital evidence from falsification. Such an approach will increase the efficiency of law enforcement, guarantee access to justice and ensure the possibility of quick and full recovery of lost criminal proceedings materials.

Key words: recovery of lost materials of criminal proceedings, digitalization, electronic criminal proceedings, investigative (search) actions, protocol, information and telecommunications system of pre-trial investigation, subsystem "Investigative protocol".

Актуальність теми дослідження. В умовах кардинальних суспільно-політичних трансформацій та викликів, що постали перед правовою системою України, проблема втрати матеріалів кримінального провадження набуває виняткової теоретичної та практичної значущості. Актуальність даної проблематики детермінована комплексом чинників, що включають як об'єктивні форс-мажорні обставини, пов'язані з триваючою збройною агресією Російської Федерації, так і іманентні недоліки нормативного регулювання процедурних аспектів кримінального судочинства.

Ескалація збройного конфлікту, що призвела до тимчасової окупації значних територій України, вимушеної релокації органів досудового розслідування, прокуратури та судів, а також цілеспрямованого знищення та пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, включно з будівлями, де зберігалася процесуальна документація,

спровокувала масові та системні випадки втрати матеріалів кримінальних проваджень. Ця деструктивна тенденція створює безпрецедентні загрози для функціонування системи кримінальної юстиції, підриваючи її здатність до ефективного розслідування злочинів та притягнення винних до відповідальності.

Водночас, слід наголосити, що феномен втрати матеріалів кримінального провадження не є виключною прерогативою умов воєнного стану. Він може бути зумовлений і техногенними (пожежі, повені, аварії), і антропогенними факторами у мирний час, такими як збої в функціонуванні електронних інформаційних систем, а також недбалість або протиправні дії уповноважених осіб, відповідальних за збереження процесуальних документів.

Юридичні наслідки втрати матеріалів кримінального провадження виходять далеко за межі суто процесуальних

колізій, набуваючи виміру фундаментальної правозахисної проблеми. Втрата доказової бази та інших процесуальних документів безпосередньо нівелює реалізацію низки конституційних прав та гарантій, зокрема права на захист, права на справедливий та неупереджений судовий розгляд у розумні строки, а також права на ефективне розслідування кримінального правопорушення, що в сукупності є невід'ємними елементами права на доступ до правосуддя. Унеможливлення повноцінного доступу до матеріалів справи паралізує здійснення процесуальних функцій як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, суттєво ускладнює або робить неможливим апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, тим самим порушуючи ключовий принцип правової визначеності (legal certainty).

Наявна правова регламентація є очевидно недостатньою для адекватного реагування на зазначені виклики. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не містить уніфікованої та детально регламентованої процедури відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, за виключенням положень статті 615-1 КПК, щодо порядку відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умові воєнного стану.

З іншого боку, глобальна інформаційно-цифрова революція відкриває нові горизонти для фіксації, обробки та зберігання процесуальної інформації в електронному форматі. Впровадження передових цифрових технологій створює об'єктивні передумови для розробки ефективних механізмів відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. Ця дихотомія між архаїчністю законодавчого регулювання та прогресивними технологічними можливостями вимагає негайного наукового осмислення та розробки пропозицій щодо унормування відповідних процедур на законодавчому рівні.

Таким чином, вищезазначені обставини, що поєднують у собі гостроту практичних проблем, зумовлених війною, прогалини у законодавстві та потенціал цифрової трансформації, комплексно зумовлюють вибір теми даного дослідження та підкреслюють її беззаперечну актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження приділяли увагу такі вчені як І. Глов'юк, А. Маланюк, О. Миколенко, А. Романюк, В. Навроцька, Є. Ткаченко, Т. Фоміна. Дослідженням відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів займалися О. Лузанова та Г. Тетерятник.

Праці зазначених вчених були фундаментальним та стали підґрунтям для подальших досліджень в цій сфері.

Водночас чимало аспектів відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження наразі потребують подальшого дослідження та вдосконалення в зв'язку з наслідками збройної агресії росії проти України, так і з розвитком інформаційно-цифрової сфери яка торкнулась всіх видів суспільних відносин.

Метою статті є дослідження питань цифровізації кримінального провадження як можливого дієвого інструменту вдосконалення процедури відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. У науковій доктрині питання відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження трактується як регламентована нормами права діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на реінтеграцію комплексу документації, що відображає динаміку, змістовне наповнення та підсумки розслідування конкретного кримінального делікту. Цей комплекс, у своїй інтегрованій єдності, формує унікальну документальну структуру, іменовану кримінальним провадженням [7, с. 7-8].

На наш погляд, ключовим аспектом забезпечення ефективності зазначеної процедури є джерело такого відновлення. У цьому контексті визначального значення набуває цифровізація кримінального провадження, або імплементація концепції електронного кримінального провадження. Беззаперечно, першим і фундаментальним етапом на шляху до формування електронного кримінального провадження стало створення та функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) [5].

Поточні тенденції диджиталізації кримінального процесу та значний обсяг електронних доказів, що активно використовуються у кримінальному провадженні, об'єктивно вказують на нагальну потребу уніфікації та нормативного закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі (КПК) України дефініції електронних (цифрових) доказів. Примітно, що КПК України залишається єдиним процесуальним кодексом в Україні, де вказане питання досі не отримало адекватного правового врегулювання. Ця ситуація актуалізує необхідність визначення технологій автентифікації, забезпечення цілісності метаданих, застосування контрольних хеш-кодів, а також розробки інших процедур, нерозривно пов'язаних із електронними доказами.

Певними дієвими кроками у зазначеному напрямі стали положення частини 14 статті 615 КПК України [3], яка імперативно встановлює, що копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, в обов'язковому порядку зберігаються в електронній формі у дізнавача, слідчого чи прокурора. Водночас, залишаються неврегульованими такі принципові аспекти, як порядок оцифрування цих матеріалів, терміни їх зберігання, механізми передачі від одного суб'єкта до іншого тощо. Відсутність чітких регламентів у цих питаннях може нівелювати позитивний ефект від запровадження електронного зберігання та створювати ризики для цілісності та доступності матеріалів кримінального провадження.

У контексті забезпечення належного збереження матеріалів кримінального провадження, видатний дослідник Т.Г. Фоміна ідентифікує декілька ключових способів, що відповідають чинним законодавчим нормам.

До них належать: 1) формування електронних документів із застосуванням кваліфікованого електронного підпису уповноваженої службової особи; 2) генерація матеріалів у рамках функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування; 3) оцифрування, що передбачає трансформацію паперових матеріалів кримінального провадження в електронний формат [8, с. 250-260].

Знаковим етапом у процесі цифровізації стало доповнення Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) новою статтею 106-1 «Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування» згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» від 01.06.2021 № 1498-IX [2]. Згідно з пояснювальною запискою до вказаного Закону, кінцевою метою імплементації інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування є мінімізація та подальша повна відмова від паперового документообігу на стадіях досудового розслідування та судового розгляду [6].

Відповідно до частини 1 статті 106-1 КПК України, інформаційно-комунікаційна система досудового розслідування визначається як інтегрована система, що забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення та передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні [3]. Незважаючи на законодавче закріплення, на сучасному етапі слід констатувати, що ця система не функціонує в органах досудового розслідування у повному обсязі своїх потенційних можливостей.

Таким чином, останнім часом спостерігається інтенсифікація зусиль як з боку законодавця, так і у сфері правозастосовчої практики, спрямованих на прискорену цифровізацію кримінального провадження. Водночас, існують обґрунтовані перестороги, що заслуговують на пильну увагу. Численні сучасні наукові дослідження присвячені саме проблематиці цифровізації кримінального провадження, оскільки, попри значні позитивні аспекти, які вона може забезпечити, виникає не менша кількість гострих питань, що потребують невідкладного вирішення. До таких критичних питань належать, зокрема, забезпечення таємниці досудового розслідування, захист конфіденційної інформації, гарантування кібербезпеки та цілісності функціонування систем від хакерських атак, запобігання несанкціонованому витоку інформації, а також регламентація можливості використання електронної інформації як допустимих доказів.

Сучасні науковці обґрунтовано підкреслюють, що кримінальний процес демонструє виняткову чутливість до швидкості інформаційного обміну, що безпосередньо корелює з його ефективністю та результативністю на етапах досудового розслідування та судового розгляду. Застарілі парадигми інформаційного обміну, засновані на паперовому документообігу, а також часові диспаритети між моментом здійснення слідчої дії чи прийняття процесуального рішення та їх документальною фіксацією, що нерідко унеможливує достовірне встановлення моменту виникнення юридичного факту, суттєво гальмують темп розвитку кримінального процесу. Це створює помітне відставання від стрімкого прогресу інформаційного суспільства. З огляду на це, нагальна необхідність переведення документування кримінального провадження в електронний сегмент є фундаментальною передумовою для повноцінної розробки концепції електронного кримінального провадження [1, с. 117].

На поточний момент оцифрування, тобто трансформація матеріалів кримінального провадження в електронний формат, є найбільш поширеним методом на практиці. Це передбачає обов'язок представників органів досудового розслідування здійснювати сканування відповідних матеріалів кримінальних проваджень з подальшим їх формуванням в електронні томи.

Водночас, впровадження такого підходу супроводжується певними об'єктивними складнощами та методологічною нелогічністю. Д.Д. Мазурков виділяє наступні проблемні аспекти в реалізації вищезазначеного порядку:

- Висока вартість обладнання та його дефіцит: Багато слідчих підрозділів не мають у своєму розпорядженні спеціалізованих апаратних засобів, призначених для великомасштабного сканування. Це призводить до використання стандартних сканерів, що значно уповільнює процес обробки інформації та знижує загальну ефективність роботи.

- Технічні складнощі сканування великоформатних та нерозшифрованих документів: Існують значні труднощі зі скануванням документів нестандартних форматів (наприклад, A2, A1), таких як плани, схеми, креслення. Окрім цього, особливу складність становить оцифрування документів, які з правових або практичних міркувань заборонено розшифровувати (наприклад, ухвали суду, висновки експертів, нотаріально засвідчені документи).

- Значне навантаження на слідчих: Процедура оцифрування вимагає значних часових та трудових витрат, що призводить до додаткового та надмірного навантаження на слідчих, відволікаючи їх від виконання безпосередніх функцій розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 102-108].

Таким чином, незважаючи на очевидну необхідність цифровізації, її поточна реалізація шляхом повного оцифрування стикається з низкою перешкод, які вимагають комплексного вирішення для досягнення бажаної ефек-

тивності та оптимізації кримінального процесу.

Звертаючись до питання логічної непослідовності в існуючому підході до цифровізації, необхідно акцентувати увагу на положеннях частини 14 статті 615 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України. Ця норма імперативно встановлює, що копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється в умовах воєнного стану, підлягають обов'язковому зберіганню в електронній формі у дізнавача, слідчого або прокурора.

Така регламентація породжує фундаментальне питання: якщо існує потенційна загроза знищення або пошкодження паперового кримінального провадження, яке фізично знаходиться на робочому місці слідчого, то аналогічна загроза апріорі поширюється і на електронну копію, що зберігається у того ж суб'єкта. Хоча беззаперечно, електронний формат матеріалів провадження значно спрощує їх переміщення та копіювання, в умовах екстрених ситуацій або масштабних ракетних обстрілів наявність електронної версії кримінального провадження, розташованої в тому ж фізичному місці, що й паперова, не надає жодних переваг з точки зору безпеки та збереження даних.

Іншими словами, якщо сервер або пристрій зберігання електронних копій знаходиться в зоні ураження, так само як і паперові документи, переваги цифровізації щодо збереження цілісності інформації нівелюються. Це підкреслює критичну потребу у розробці та впровадженні децентралізованих або хмарних систем зберігання з належним резервуванням та географічною розподіленістю даних, щоб ефективно протидіяти ризикам втрати інформації в умовах збройного конфлікту чи інших надзвичайних ситуацій.

На наш погляд, найбільш оптимальним підходом до всебічної цифровізації кримінального провадження, а отже, й до забезпечення ефективної можливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, є імплементація підсистеми електронних протоколів під умовною назвою «Слідчий протокол». Яку запровадили в деяких підрозділах органів досудового розслідування за ініціатииви Офісу Генерального прокурора та Головного Слідчого Управління Національної поліції України.

Зазначена підсистема надає слідчим низку значних переваг. По-перше, вона істотно прискорює процес складання протоколів слідчих дій (за умови належного оволодіння користувачами функціоналом системи). По-друге, після складання, протокол, оформлений у відповідності до вимог КПК та у форматі «pdf», за принципом функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), автоматично завантажується до єдиної бази даних. Це забезпечує постійний доступ до нього як для самого слідчого, так і для визначеного кола уповноважених посадових осіб.

Крім того, передбачається, що відповідний апаратно-програмний комплекс «Слідчий протокол» включатиме не лише мобільний електронний пристрій для доступу до підсистеми та складання протоколу, а й мобільний принтер. Це дозволить безпосередньо на місці проведення слідчої (розшукової) дії роздрукувати складений протокол, ознайомити з ним учасників та отримати їхні підписи. Наступним кроком є фотографування вже підписаного протоколу та долучення отриманого фото у формі фототаблиці до електронного варіанту протоколу. В такому інтегрованому вигляді протокол завантажується до системи.

Безумовно, у подальшому, у разі необхідності відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, постане питання підтвердження відповідності підписів учасників на фотокопіях сторінок протоколу. Як один із можливих варіантів вирішення цього потенційного виклику пропонується долучення до протоколу письмових заяв встановленої форми від учасників відповідної слідчої (розшукової) дії, які підтверджуватимуть достовірність

їхніх підписів на фотографіях протоколу. Це забезпечить додатковий рівень верифікації та правової легітимності електронних матеріалів.

Висновки: У процесі дослідження проблематики цифровізації кримінального провадження, зокрема в контексті відновлення втрачених матеріалів, встановлено, що сучасна правова доктрина визнає необхідність трансформації традиційних, паперових форматів документування у цифрові відповідники. Така трансформація розглядається як необхідна умова забезпечення оперативності, безпеки та цілісності інформаційного обміну у межах кримінального процесу.

Цифровізація кримінального провадження, незважаючи на певні законодавчі зрушення, як-от запровадження статті 106-1 КПК України, залишається неповноцінно реалізованою через відсутність уніфікованих технічних і процесуальних стандартів. Особливої уваги потребують питання автентифікації електронних доказів, захисту конфіденційних даних та регламентації хмарного зберігання матеріалів.

Практика оцифрування матеріалів виявляє низку серйозних проблем: високі витрати на технічне оснащення,

обмеженість технічних ресурсів, складність обробки специфічних документів, а також суттєве зростання навантаження на слідчих. Відтак, впровадження цифрових інструментів повинне супроводжуватись комплексною оптимізацією організаційно-технічних процесів.

Особливої актуальності набуває створення децентралізованих або хмарних систем зберігання з географічною розподіленістю даних, що забезпечить надійний захист матеріалів в умовах збройного конфлікту або надзвичайних ситуацій. У цьому контексті перспективним є розвиток підсистеми «Слідчий протокол» як інструменту не лише фіксації, а й оперативного збереження та відновлення інформації.

Таким чином, реалізація електронного кримінального провадження в Україні потребує комплексного нормативного, організаційного та технічного забезпечення. Впровадження інтегрованих ІТ-рішень має відбуватись із дотриманням принципів безперервності процесу, захисту інформації та достовірності доказової бази, що забезпечить ефективність та правову надійність усього кримінального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жученко О. Д. До питання про передумови розроблення електронного кримінального провадження в Україні. Цифровізація кримінального провадження: сучасні аспекти концептуалізації. Правова держава. 2019. № 33 С. 116–122.
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» від 01.06.2021 р. №1498-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20#n6>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-17: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
4. Мазурков Д.Д. Проблеми запровадження та функціонування електронного кримінального провадження. Цифровізація кримінального провадження: стан та перспективи : матеріали наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 19 верес. 2024 р.
5. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної досудового розслідування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1498-20>
7. Процесуальні особливості та алгоритм дій щодо можливостей відновлення матеріалів кримінальних проваджень, втрачених у районі проведення операції Об'єднаних сил : науково-практичні рекомендації/ Автори-упорядники: М.С. Цуцкірідзе, О.В. Одерій, Р.М. Дударець, В.В. Бурлака та ін. Київ. 2021. 40 с. 123
8. Фоміна Т.Г. Особливості збереження матеріалів кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. Вісник ХНУВС. 2022. № 2(97). С. 250 – 260. 212